

Fina PARÉS RIGAU

DEDICATÒRIA D'ESQUELLOTS
(GIRONÈS, VERS EL 1730)

En un arxiu familiar de Quart (Gironès) es conserva el document que publico al capdavant d'aquestes notes. Es tracta de la proclama, crida, dedicatòria o notificació pública d'esquellots.

Aquest document fou escrit en un plec en octau format per quatre fulls, el segon dels quals és mancat de la seva segona meitat, de manera que, en total, el plec és format per set folis o catorze pàgines, sense numeració. No té cap mena de cobertes. Com denota, també, la poca traça amb què fou cosit, és un plec d'elaboració matussera i casolana. Ben probablement fou fet expressament per a escriure-hi aquesta proclama.

Totes les seves pàgines són escrites, ara bé, la proclama ocupa els folis [1r] i [2r-5r]. Les altres pàgines contenen anotacions esparses diverses, la majoria referents a comptes rurals que fan esment de persones i de terres situades a Campllong, Fornells i Quart (Gironès). Qui les féu era un pagès que tenia masovers i cobrava censos, és a dir, que deuria ser benestant, la qual cosa ja s'adiu amb el fet que sabés escriure poc o molt. La darrera pàgina conté una anotació sobre la celebració de la festa del Roser a Llambilles (Gironès): «Vui, 9 d'ebriil de 1739, se fa al Rosé a Llambillas, ab molta solemnitat, i s'enserta a sé al dia de Pasqüetas». A aquesta mateixa darrera pàgina també hi ha l'empremta d'un segell de boix coetani, amb tinta marronosa, el qual conté una creu, al seu bell mig, envoltada per la llegenda *De Quart*. La presència d'una creu fa pensar que pot tractar-se d'un segell de la parròquia de Quart que hom hi posà, potsèr, a tall de prova. També pot pensar-se si s'aprofità un full de paper que ja la contenia. No és gens ni mica d'un document públic o institucional, de manera que la presència d'aquest segell fa pensar que hauria elaborat el plec alguna persona propera, d'una manera o altra, al regiment eclesiàstic de Quart o pròxima als seus papers.

L'anotació més reculada correspon a l'any 1732. Aquestes notes afegides permeten atribuir l'autoria de tots els escrits, inclosa la proclama, a Josep Pereferrer (*Josep Perafarer*), pagès originari de Campllong, però aleshores habitant a Quart o bé a Llambilles. Tot el plec és de la mateixa mà, però la crida és escrita amb lletra més grossa i clara, probablement a fi de llegir-la amb més facilitat.

És versemblant que el plec fos confegit amb la finalitat d'escriure-hi la proclama o anunci i que, posteriorment, acomplerta aquesta funció, les pàgines que havien restat en blanc fossin aprofitades a la casa per escriure-hi notícies de l'economia domèstica. D'aquesta manera, podem pensar que la data

de la proclama seria anterior però propera al 1732, és a dir, a l'entorn del 1730.

El costum de fer esquellots, d'organitzar una bona tabola arran d'un casament de vidus (ho fos un dels nuvis o bé ho fossin tots dos) fou una pràctica molt estesa, almenys fins al primer terç del segle XX. Popularment, un casament de vidus transgredia la norma en els aparellaments o bé, si més no, n'era una forma atípica. Ara bé, sempre fou un fet molt freqüent, especialment els casaments de vidus amb fadrines. A Catalunya, com a l'Europa preindustrial en general, les segones i les terceres núpcies sempre foren molt sovintejades, assenyaladament havent passat crisis demogràfiques, a tall de mecanisme demogràfic de compensació.¹

Els esquellots han merescut més l'atenció dels folkloristes que no pas dels historiadors. Mossèn A. Griera hi féu referència, l'any 1925, al seu recull de costums sobre les esposalles². De tota manera, com altres tants aspectes del costumari, fou Joan Amades qui més s'hi endinsà³.

Joan Amades reporta la notícia que a Monistrol de Montserrat, «des del segle XVI, s'hi celebrava «una festa molt solemne per efecte d'un vot de poble. La confraria estava regida per tres majorals, que rebien els noms d'Abat, de Batlle i de Prior. Els dos primers eren casats i el darrer, fadrí. Per tal d'arbitrar recursos tenien el dret d'aplicar un tribut a llur gust als vidus que es tornaven a casar. Si es negaven a satisfer-lo, els feien altres dies d'esquellots. Si així no els reduïen, els feien altres dies de fums, que consistien a cremar sabatots vells o d'altres substàncies intensament asfixiants en ésser cremades. Si així tampoc no pagaven, els majorals tenien dret d'entrar a casa dels nuvis, emportar-se'n els objectes que volguessin i vendre'ls a la plaça en pública subhasta»⁴.

Posteriorment, també des de l'antropologia i de la tradició oral, M. Galí Fantova ha recollit una síntesi dels esquellots del Solsonès⁵ (on són denominats, també, *esquellades*).

Més enllà d'això, poden trobar-se algunes notícies publicades en monografies locals. Així, l'any 1921 fou publicat un ban de bon govern del batlle

1. Peter LASLETT, *Un monde que nous avons perdu. Les structures sociales pré-industrielles*, París: Flammarion, Éditeur, 1969, 111-112; Jordi NADAL, *Bautismos, desposorios y entierros. Estudios de historia demográfica*, Barcelona: Ariel, 1992, 43.

2. A. GRIERA, *Les Esposalles (Recull de costums)*, Vic: Gazeta de Vich, 1925, p. 53-54.

3. Joan AMADES, *Usos i costums de Gràcia*, Barcelona: Club Excursionista de Gràcia, 1938, p. 12-13; *Tradicions de Gràcia*, Barcelona: Talleres Gráficos Hesperia, 1950, p. 18-19; *Cencerradas*, «San Jorge. Revista trimestral de la Diputación Provincial de Barcelona», 32, Barcelona, octubre 1958, p. 52-53; *Folklore de Catalunya. Costums i creences*, Barcelona: Editorial Selecta, 1969, p. 399-410.

4. Joan AMADES, *Costumari català. El curs de l'any*, Barcelona: Salvat Editores, Edicions 62, 1982, 2ª edició, p. 558.

5. Montse GALÍ FANTOVA, *Els casaments de vidus al Solsonès*, «Comentaris d'Antropologia Cultural», 4, Barcelona, 1982, p. 79-86.

d'Olost (Osona), del 1778, que volia servir per controlar-los: «Prohibesch lo ballar, en plassas y carrers, lo disfrès de Màscaras, camilleras y escallots, sens llicència mia, baix pena de 10 sous y 10 dies de pressó, y altres imposades per los Reals Edictes»⁶.

Joan Segura i Valls aportà una referència anterior que figura al capítol dotzè de les ordinacions de la Confraria de Sant Esteve de Santa Coloma de Queralt (Conca de Barberà) (1691), la qual era integrada pels fadrins i presidida per un ,rei' i un ,batlle': «És estatuït que, venint lo cas de ajustar-se matrimoni ab viudo y viuda, púgan fer pagar, los dits rey y batlle, als dits contrayents, una lliura de cera per augment de nostra confraria; y en cas de no voler pagar, púgar fer tres dies de rumor o esquellots per la vila, com és costum, y també podran presentar lo ram o poms a las nòvias que vindran de fora vila, com sempre se és acostumat»⁷.

A aquestes notícies hi podem afegir, ara, la de Solsona que reula al 1606 i que també prové d'un dels capítols de les ordinacions d'una confraria local, la de Sant Sebastià: «Ítem, que tots los viudos y viudes que-s casaran, encara que sien viudos ab viudes ho viudos ab fadrines, y fadrins ab viudes, los tals viudos y viudes hagen de pagar sinch sous a la confraria, entenent assò per lo ús y pràctica antiga que als tals los feien sons de esquellots y caldenes en semblants casos»⁸.

La proclama o anunci d'esquellots correspon a l'inici de la tabola, quan es feia arribar als nuvis la demanda de pagar, amb l'amenaça d'allargar la gresca i de fer-la encara molt més grossa si la resposta era negativa. La proclama era un text escrit i llegit per algun dels participants amb més traça en matèria de lletres i burla, i també ho eren els anomenats *capítols*, que resultaven molt més feridors i burlescos, segons que manifesta la tradició oral.

El caràcter tan popular d'aquesta mena de textos fa que sigui ben difícil de localitzar-ne. Pel que fa a la proclama, l'única referència escrita coneguda és de la segona meitat del segle XIX. I es tracta, encara, d'un romanç imprès al-lusiu als esquellots de Sarrià (Barcelona). Conté un gravat que representa els esquellotaires i la parella, que escolta des d'una finestra de casa seva la lectura de la proclama per part d'un dels congregats a fer-los la tabola⁹.

Aquesta proclama gironina que publico té un caràcter genèric, perquè no identifica uns nuvis concrets i, d'altra banda, s'hi fa l'aclariment que, «si sou astats los dos viudos, aiau de pagar la pena dopla». Comença i acaba bé, amb una felicitació i tot als nuvis pel casori, i la manifestació que, al capdavant, la

6. *Gazeta de Vich*, XVIII, n. 2337, Vic, 25 de juny de 1921, p. 1-2.

7. Joan SEGURA I VALLS, *Història de Santa Coloma de Queralt*. Refosa i ordenada en la seva ampliació per Joaquim Segura Lamich, Santa Coloma de Queralt: [s. n.], 1953, p. 404.

8. Ramon PLANES I ALBETS, *Les ordinacions de la Confraria de Sant Sebastià de Solsona i els esquellots*, en aquest mateix número d'*Arxiu de Textos Catalans Antics*.

9. *Cansó nova dels escallots de Sarrià. Dia 7 de Setembre*, [Barcelona]: Imp. De Espona, s. a. És reproduït sencer a Joan AMADES, *Cencerradas*, art. cit.

troballa de companyia també era desitjada pels esquellotaires («per molts anys pugau astar acompanyats. Y jo també, algun dia», «tots los que así són fadrins pogésan pasar per haquexos halanbins», «brindo al senyor novi, en primer lloch, i a tots estos fadrins, brindo un cop a la senyora nòvia i vaga al novi en bonora»), la majoria dels quals s'entén que eren fadrins¹⁰. Tanmateix, a la proclama es desgranava de seguida la demanda d'haver de pagar «deu sous o una lliura de sera de la hisglésia de dit lloch. Com vós, ara, vos sou casat sens ma llicència, sou comdamnat a pagar aquex tribut». Altrament, s'amenaçava amb tirar endavant «fums y atras penas albitràrias». També es feia saber al nuvi, cap al final de la proclama, que «després de chridar, beura nos ha da donar».

La dita al·lusió a «una lliura de sera de la hisglésia de dit lloch» i a l',Abat' que hi figura ens situa aquesta proclama en el marc d'una confraria, en paral·lel amb el que ens apunten els referents esmentats d'altres poblacions catalanes de confraries formades, preferentment, per fadrins i els càrrecs directius de les quals rebien denominacions com és ara ,rei', ,batlle' o ,abat'. En aquesta proclama el nunci afirma que actua en nom d'un abat, identificat: com el «venerable senyor don Pedro Gurdín, nou senyor y abat», que hauria estat precedit per un altre abat que és anomenat ,don Pedro Llobis'.

La instrucció pastoral del bisbe de Girona del 15 de març de 1725 feia esment de les gresques que els joves i fadrins de les parròquies feien a recer de l'església, amb l'encàrrec de reprimir-les tallantment. Tot i que no hi siguin esmentats, ben segur que també hi deuriem ser inclosos els esquellots: «Com en moltas iglésias hi ha un Ciri, que diuhen del Jovent, de què cúydan regularment los joves y fadrins del poble, los quals fan en las iglésias y fora de ellas infinitas indecèncias y altres cosas semblants contra los bons costums, las quals no referim per no ofèndrer los ulls de aquells que las llegirían, manam y ordenam als rectors que aboléscan enterament tots estos abusos y desordres que fins aquí se han mantingut ab lo títol de costums, no permetent que ninguns obrers, pabordres o altres administradors, per qualsevol causa que sia, encara que se fassa ab lo fi de tràurer almoyna per la iglésia, executen cosa alguna de estas, advertintnos a nós en cas de no poderi posar remey per si, que nos valdrem de la mà del rey per acabar ab tan depravats abusos y desordres»¹¹.

Tota la proclama conté un rerefons feudal molt evident, que és parodiat i, per aquest camí, criticat i subvertit. Es diu, així, que l'abat «à ordenat que

10. La tradició oral viva, de tota manera, coincideix a indicar que els participants eren de totes les edats i sexes, i els caps de colla, que no sempre eren solters i joves, podien aprofitar l'esquellada per ajustar altres comptes pendents i esperar que la jovenalla hi participés entusiàsticament.

11. *Instrucció pastoral per lo bon govern de las parròquias del bisbat de Gerona, disposada per lo Illustríssim, y Reverendíssim Senyor Don Joseph de Taverner, y D'Ardena, per la Gràcia de Déu, y de la Santa Sede Apostòlica, Bisbe de Gerona, del Consell de sa Magestat, en la segona Visita Pastoral de son Bisbat*, [s.l.]: [s.n.], [1725], n. 140.

colsevol que poseís lo seu posento de abat y rendas i la sen[y]loria, que hage de fer pagar, tots los seus títuls, privilegis i capbreus aportant», en les quals paraules costa de no veure-hi reflectit el que era una capbreuació. I l'obligatorietat del ,tribut' resta justificada per ,los títuls de ma senyoria'. I s'insisteix que es tracta d'un gran ,senyor', avesat a castigar els que no paguen: «senyor novi ha da saber que la mia senyoria hés molt gran, perquè tots los que no-m pàgan los castigo ab grangor y per tot lo mont tinch molta re[n]da. Y han tinch mol que cobrar, y també an tinch una casa ha n-al pla de Cornallà i som senyor de tot Banyolas y de las vilas i carers». D'altra banda, la castellanització del nom del ,senyor' també pot ser un recurs per donar-ne entendre la seva importància o volada, en un context històric en què els grans senyors feudals de Catalunya eren castellans o molt castellanitzats.

D'una altra banda, quan s'hi diu que, «segons hapòrtan coranta mil i setcentas lliurars de dita senyoria, lo col diu a colsevol viudo o viuda que sia comdamnat a pagar deu sous o una lliura de sera», sembla que s'hi barregi el que era el repartiment del pagament de la quantitat imposada a cada poble en concepte del cadastre introduït l'any 1716.

La proclama, adreçada explícitament al nuvi, conté l'amenaça que, si no vol pagar, hi haurà «tota aquella mosica de escambells, violins, corns y floviols ab tot contento i alegria», i també, ara tot donant-li un caire judicial, que «ara ia està ben explicat, que la sentència que aga audiència, però si vos volel pladegar prou von un dreu acancar perquè aquex lloch té de costum de mengar i bèurer y fer gran fum y vos tinch de fer un procés que vos faré gastar molt més. Axís, cens més replicar, promptament fer-lo pagar i que sia executat, que-l prosés ja astà acabat».

Tot i la seva brevetat, aquesta proclama setcentista denota bé el contingut de contestació social que tenien els esquellots. L'esforç per regular-los o controlar-los, a partir de les mateixes ordinacions de les confraries o bé des dels poders públics, es retroba arreu, com s'ha apuntat. L'edicte del 27 d'abril del 1843, pel qual els esquellots foren prohibits a Barcelona, explicitava que «son los pretestos de que algunos se valen para cometer estos excesos, que una autoridad interesada en el bien de sus conciudadanos debe procurar se eviten por cuantos medios estén a su alcance», i que «las gentes de mal vivir aprovechan tambien estas reuniones, ya para asechar los momentos favorables a sus planes, ya para escusarse si se les reconviene por hallarlos a deshora de la noche transitando por los barrios de esta ciudad»¹².

El to burlesc de la proclama s'accentua tot concentrant en el nuvi referències com és ara «io pogés dormir ab la nòvia y al novi per a als paiers» o «per mi unas bonas calsas y per al novi aquesta banya», amb un reiterat ús de

12. Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, Bans municipals (sense numerar): *Edicto... Barcelona 27 de abril de 1843*, [Barcelona]: Imp. del Constitucional, [1843], un full.

topònims de doble sentit (Cornellà, Banyoles, la Banyeta¹³), referents igualment a les infidelitats patidores pel nuvi, semblantment al que els passava a aquells que no volien pagar.

També s'hi fa esment del carrer de Pedret, el raval Girona, que en el context del document deuria tenir alguna significació especial, associada, potser, al fet que hi hagués un dels controls urbans on calia pagar pels productes entrats a la ciutat a fi de mercadejar-los, que deuria ser ben conegut i malvist pels pagesos dels voltants¹⁴.

La dificultat de poder trobar un document popular d'aquesta mena i d'una data força allunyada i el seu interès històric, entenc que justifiquen del tot la seva publicació íntegra, que dono tot seguit.

APÈNDIX

Senyor novi i la senyora nova, per mols anys pugau astar acompanyats. Y jo també, algun dia. Senyor novi, ha da saber com vanim haquí per ordre del venerable senyor don Pedro Gurdín, nou senyor y abat, que era en tems pasat poseïdor del carer de Padret y altres vilas y llocs de Catalunya. I à ordenat que colsevol que poseís lo seu posento de abat y rendas i la sen[y]oria, que hage de fer pagar, tot los seus títuls, privilegis i capbreus aportant, que colsevol homa que sia viudo, que-s tornàs casà, que luego lo poble se àgia de alsar promptament a fer-lo pagar. Y axis com io, ara, senyor y poseïdor de la sobradita renda de lo abat de don Pedro Llobis antes tenia, per a axò som vinguts así, per a cobrar aquells tributs que vós ne aveu de pagar.

Segons hapòrtan coranta mil i set-sentas lliurars de dita senyoria, lo col diu a colsevol viudo o viuda que sia comdamnat a pagar deu sous o una lliura de sera de la hisglésia de dit lloch. Com vós, ara, vos sou casat sens ma llicència, sou comdamnat a pagar aquex tribut, i axò sens que repunnàcia ninguna sinó pena, fums y atras penas arbitràries; que al senyor novi al cul tinga aquesta banya.

Ítem, mana los dits títuls que per totos [*sic*] los meus chriats me agau de donar rafrech de tot lo que úllan solament ho tingau y, si no ho voleu donar, sigau chomdemnat a pagar la pena, que són sinch sous de plata per cada chriat. Y, si sou astats los dos viudos, aiau de pagar la pena dopla. Y que al cul tingau aquesta banya.

Ítem, mana tots los títuls de ma senyoria que per axò agau de cumplir ab valonat, cortasia, tot lo que vos toca a pagar y sinó hagau de fer tota aquella mosica de escambells, violins, corns y floviols ab tot contento i alegria. Haxís, tots ha la una diran tres cops ,Visca l'abat'.

13. Cornellà del Terri, Banyoles i la Banyeta —veïnat de Palol de Revardit— són llocs de la comarca del Pla de l'Estany.

14. Pedret havia resultat molt afectat per la guerra de Successió arran dels atacs a Girona. Els anys de la proclama, conservava l'església del Pilar, del principi del segle XVI. Pedret era lloc de cobrament dels drets de porta i passatge de tota mena de bestiar (Narcís CASTELLS I CALZADA, *Pedret, Girona i els seus barris*, Girona: Ajuntament de Girona, Girona, 1983, p. 191: «Allí hi hagué una de les duanes on es recaptaven els drets de mercaderies de la ciutat, sobretot del vi i dels blats que venien de l'Empordà»).

Ítem, senyor novi ha da saber que la mia senyoria hés molt gran, perquè tots los que no-m pàgan los castigo ab grangor y per tot lo mont tinch molta re[n]da. Y han tinch mol que cobrar, y també an tinch una casa ha n-al pla de Cornallà i som senyor de tot Banyolas y de las vilas i carers. Io pogés dormir ab la nòvia y al novi per a als paiers. Hallí, a la Banyeta, an tinch un deutó, mai me paga ni-m fa bona raó. Y per mi unas bonas calsas y per al novi aquesta banya.

Ítem, y altres danys a ninguna vàgan pasant la pluma ab molta bravedat, ara ia està ben explicat, que la sentència que aga audiència, però si vós volel pladegar prou von un dreu acancar perquè aquex lloch té de costum de mengar i bèurer y fer gran fum y vos tinch de fer un procès que vos faré gastar molt més. Axís, cens més replicar, promptament fer-lo pagar i que sia executat, que-l prosés ja astà acabat. Y, axix, digau tots ,Visca l'abat'.

Senyores, diuen que-l senyor novi ga està hacomodad perquè ga se és casat y, axís, tots los que así són fadrins pogésan pasar per haquexos halanbins pe[r]què a un gran antirès tanir dona ab prou diners, y a-n-al novi basau-li al cos y, sens ningun disberat, dígan tots ,Visca l'abat'.

Senyor novi, ha de saber: després de chridar, beura nos ha da donar. I perquè jo, ab la companyia, puga gosar de cortasia, perquè hestos fadrins mol bé ho ténan hafanyat i hara venim de altrás terras, nit i dia caminant, i haxís, sens més, víngan promptament.

Senyores, brindo al senyor novi, en primer lloch, i a tots estos fadrins, brindo un cop a la senyora nòvia i vaga al novi en bonora.